

Laittomien maahanmuuttajien perusoikeudet Euroopan unionissa

Euroopan unionin perusoikeuskirjan lukujen "Ihmisarvo", "Yhteisvastuu" ja "Lainkäyttö" artikloissa 1, 14, 31, 35 ja 47 taataan oikeudet ihmisarvoon, koulutukseen, oikeudenmukaisiin ja kohtuullisiin työoloihin ja työehtoihin, terveyden suojeluun sekä tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin ja puolueettomaan tuomioistuimeen.

Taustaa

Kansainvälisessä ja Euroopan ihmisoikeuksia koskevassa lainsäädännössä asetetaan EU:n jäsenvaltioille velvollisuus taata ihmisoikeudet kaikille ihmisille niiden lainkäyttövaltaan kuuluvilla alueilla. Tämä koskee myös laittomia maahanmuuttajia.

Vaikka jäsenvaltioilla ei ole velvollisuutta tarjota samoja etuja laittomille maahanmuuttajille kuin maan omille kansalaisille, niiden on noudatettava keskeisimpiä ihmisoikeuksia koskevia vaatimuksia. Vaatimukseen kuuluvat seuraavat:

- pääsy kaikkien tarvitsemaan terveydenhuoltoon mukaan lukien kiireelliseen sekä välttämättömään sairaanhoitoon, johon kuuluu mahdollisuus päästä lääkäriin tai saada tarvittavat lääkkeet,
- raskaana olevien naisten pääsy terveydenhuoltoon ja lapsille samat mahdollisuudet terveydenhuoltoon ja koulutukseen kuin maan omilla kansalaisilla,
- oikeuden saatavuus - mekanismi, jonka avulla ihminen voi tehdä valituksen ja saada käytettäväkseen oikeussuojakeinot kuten korvauksen esimerkiksi työtapaturmasta.

Keskeiset kysymykset

EU:ssa oleskeli vuonna 2008 noin 1,9–3,8 miljoonaa laitonta maahanmuuttajaa Euroopan komission rahoittaman Clandestino-hankkeen mukaan. Laittoman maahanmuuttajan

asemansa vuoksi he ovat alttiita työpaikalla tapahtuvalle hyväksikäytölle ja väkivallalle. Laittomat maahanmuuttajat kohtaavat usein myös oikeudellisia ja käytännön esteitä peruspalvelujen saamisessa, kuten terveydenhuoltoon ja koulutukseen pääsyssä sekä oikeussuojan saamisessa. Tietyt laittomien maahanmuuttajien ryhmät ovat erityisen heikossa tilanteessa, kuten kotiapulaisina työskentelevät maahanmuuttajat, joista useimmat ovat naisia. He saattavat kohdata syrjintää etnisen taustansa perusteella tai sukupuoleen perustuvaa väkivaltaa. Jotkin laittomien maahanmuuttajien ryhmät kärsivät erityisen vakavista seurauksista, jos he eivät saa toteuttaa perusoikeuksiaan: terveydenhuollon ja koulutuksen puute voivat heikentää lasten terveyttä ja tulevaa kehitystä.

Tärkeimmät tulokset ja näyttöön perustuvat neuvot

Paljastus- ja ilmoituskäytännöt

Vaikka jäsenvaltioilla on oikeus valvoa, kuka pääsee ja jää niiden alueelle, valtioiden on noudatettava ihmisoikeussäännöksiä pannaan maahanmuuttolainsäädäntöä täytäntöön. Joissakin jäsenvaltioissa kyseisiin toimenpiteisiin kuuluu laittomien maahanmuuttajien kiinniottaminen sairaaloissa ja kouluissa tai niiden lähellä. Joissakin jäsenvaltioissa tietyillä julkisilla elimillä, kuten tuomioistuimilla sekä terveys- ja koulutuspalvelujen tarjoajilla on joko velvollisuus tai tapa ilmoittaa maahanmuuttoviranomaisille laittomista maahanmuuttajista, jotka yrittävät käyttää niiden palveluja. Nämä todelliset tai mielletyt paljastus- ja ilmoituskäytännöt voivat estää laittomia maahanmuuttajia hyödyntämästä perusoikeuksiin kuuluvia palveluja karkottamisen pelon vuoksi.

EU:n jäsenvaltioiden ei pitäisi käyttää paljastusmenetelmiä, jotka käytännössä estävät pääsyn terveydenhuoltoon ja koulutukseen tai oikeussuojan saamisen. Palveluiden tarjoajilla ei pitäisi olla velvollisuutta ilmoittaa laittomista maahanmuuttajista maahanmuuttoviranomaisille. Ilmoittamisesta maahanmuuttoviranomaisille ja tietojen jakamisesta näiden kanssa pitäisi luopua, ja palveluntarjoajille ja maahanmuuttajille on tiedotettava, ettei ilmoitusvelvollisuutta ole.

Pääsy terveydenhuoltoon

Laittomien maahanmuuttajien, joilla ei tavallisesti ole työlupaa, on usein maksettava sairaanhoidosta, joka on maksutonta maan omille kansalaisille, kiireellinen sairaanhoito mukaan lukien. Jopa erityisen heikossa asemassa olevat ryhmät kuten raskaana olevat naiset ja lapset eivät välttämättä ole oikeutettuja maksuttomaan hoitoon samoin perustein kuin maan omat kansalaiset. Vaikka laittomilla maahanmuuttajilla olisikin kansallisen lainsäädännön mukaan oikeus saada hoitoa ilmaiseksi, heitä voidaan vaatia täyttämään hallinnollisia vaatimuksia, jotka käytännössä vaikeuttavat laittomien maahanmuuttajien pääsyä terveydenhuoltoon. Heiltä voidaan esimerkiksi vaatia todistusta pysyvästä asuinpaikasta.

Laittomien maahanmuuttajien olisi saatava tarvittavaa terveydenhoitoa samoin perustein kuin maan kansalaisten, ja heitä tulisi koskea myös samat maksamista ja maksuista vapauttamista koskevat säännöt kuin maan kansalaisia. Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 24 artiklan ja kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen 12 artiklan mukaan raskaana olevilla naisilla on oikeus maksuttomaan synnytystä edeltävään ja synnytyksen jälkeiseen hoitoon sekä synnytyshoitoon ja lapsilla on oikeus terveydenhuoltoon ja rokotuksiin samoin perustein kuin maan omilla kansalaisilla.

Koulutukseen pääsy

Laittomien maahanmuuttajien lapsia voidaan estää ilmoittautumasta maksuttomaan peruskoulutukseen, koska he eivät pysty toimittamaan vaadittuja virallisia asiakirjoja kuten voimassaolevaa oleskelulupaa, syntymätodistusta tai potilastietoja.

Maksuton peruskoulutus tulee olla kaikkien lasten saatavilla lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 28 artiklan mukaisesti.

Oikeussuojan toteutuminen

Laittomat maahanmuuttajat, jotka kohtaavat fyysistä väkivaltaa tai loukkaantuvat työssä tai joille ei makseta palkkaa, kohtaavat monia esteitä hakiessaan oikeutta tuomioistuimissa. Tämä vähentää lainsäädännön yleisestävää vaikutusta työnantajiin ja tekee laittomista maahanmuuttajista entistä alttiimpia hyväksikäytölle.

Kotitaloustyötä tekevät ovat erityisen alttiita väkivallalle ja hyväksikäytölle, koska tätä työllisyysalaa säädellään lainsäädännössä tavallisesti vähemmän kuin muita aloja. Työnantajat eivät yleensä myönnä lepoaikoja, palkallisia vuosilomia tai palkallisia sairauslomia, vaikka ne pitäisi myöntää kansallisen lainsäädännön mukaan.

Laittomat maahanmuuttajat voivat pelätä, että tuomioistuimet ilmoittavat heistä maahanmuuttoviranomaisille, jos he tekevät kantelun. Lisäksi jos laittomat maahanmuuttajat tekevät kantelun, heidän on usein vaikeaa todistaa asiaansa.

Todistajat, jotka voivat olla myös laittomia maahanmuuttajia, saattavat olla haluttomia todistamaan, tai työsuhteesta ei ole todisteita. Kaikki jäsenvaltiot eivät myöskään tunnusta maksamattomaan palkkaan liittyviä vaateita tai oikeutta saada korvausta työtapaturmista.

Jäsenvaltioiden tulisi tunnustaa kansalaisjärjestöjen ja ammattiliittojen keskeinen asema laittomien maahanmuuttajien oikeussuojan saatavuuden helpottamisessa ja tukea tätä asemaa.

Jäsenvaltioiden on myös varmistettava, että käytössä on tehokkaita mekanismeja, joiden avulla laittomat maahanmuuttajat voivat tehdä kantelun työnantajiaan vastaan työnantajiin kohdistettavia seuraamuksia koskevan direktiivin (direktiivi 2009/52) perusteella.

Laittomat maahanmuuttajat, joita ei voida poistaa maasta

Joissakin tapauksissa jäsenvaltiot eivät voi poistaa laittomia maahanmuuttajia maasta oikeudellisista tai käytännön syistä. Tällaisille henkilöille ei kuitenkaan yleensä myönnetä mitään virallista oikeudellista asemaa, mikä voi jättää heidät tilanteeseen, jossa he eivät pääse työmarkkinoille tai saa peruspalveluita useaan vuoteen.

Laittomien maahanmuuttajien palauttamista koskevan direktiivin tuleva arviointi ja tarkistus vuonna 2014 antaa mahdollisuuden tehdä parannuksia sen varmistamiseksi, että henkilöiden, joita ei voida poistaa maasta, perusoikeuksia kunnioitetaan. Joko EU:n tai jäsenvaltioiden tasolla tulisi laatia mekanismeja, joiden avulla voidaan myöntää oikeudellinen asema henkilöille, jotka ovat pitkittyneessä oikeudellisesti epäselvässä tilanteessa, ja sen myötä antaa heille mahdollisuus toteuttaa oikeuksiaan.

Lisätietoja:

Tämä tiedote perustuu kolmeen vuonna 2011 julkaistuun FRA:n raporttiin, jotka käsittelevät laittomien maahanmuuttajien oikeuksia:

Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union (Laittomien maahanmuuttajien perusoikeudet Euroopan unionissa) (marraskuu 2011)

Migrants in an irregular situation employed in domestic work: Fundamental rights challenges for the European Union and its Member States (Kotiapulaisina työskentelevät laittomat maahanmuuttajat: Perusoikeuksia koskevat haasteet Euroopan unionille ja sen jäsenvaltioille) (heinäkuu 2011)

Migrants in an irregular situation: access to healthcare in 10 European Union Member States (Laittomat maahanmuuttajat: terveydenhoidon saatavuus kymmenessä Euroopan unionin jäsenvaltiossa) (lokakuu 2011)